

Krystyna Herej-Szymańska

Instytut Sławistyki PAN, Kraków, Polska

Rodzina słowiańskich wyrazów dźwiękonaśladowczych opartych na pierwiastku **gra-*. Słowotwórstwo i semantyka

Słowa kluczowe: słowiański, onomatopeja, słowotwórstwo, semantyka

Keywords: Slavic, onomatopoeic word, word-formation, semantic

Artykuł o tej treści i tytule *Słowiańskie dźwiękonaśladowcze *gra-* opublikowany został w 2006 r. w księdze ku czci Żanny Żanowny Warbot w Moskwie¹. Ponieważ książka ta ma w Polsce bardzo nikły zasięg, postanowiłam udostępnić tę publikację czytelnikowi polskiemu. Uzupełniłam materiał wyrazami wyekscerpowanymi ze słowników słowiańskich, które od tego czasu ukazały się drukiem i są dostępne w Krakowie, natomiast nie znalazłam nowej literatury na ten temat.

Celem artykułu jest przedstawienie rozwoju słowotwórczego i semantycznego rodziny wyrazów utworzonych od pierwiastka wymienionego w tytule². Podstawą jest interiekcja *gra!*, zapisana tylko w serbsko-chorwackim i bułgarskim. Sch. *gra!* RSAN objaśnia jako wykrzyknik naśladujący głos gawrona, w dialektach również wrony (Zlatanović 2011). Także bułg. *zpa, zpa-a-a, zpa- zpa, zpa- zpa- zpa* RBE określa jako dźwięk naśladujący głos wrony, gawrona. W słowniku Gierowa (1895) natomiast *zpa, zpa!* figuruje jako interiekcja naśladująca głos gęsi.

Derywatem od tej interiekcji o zasięgu ogólnosłowiańskim jest czasownik **grakati* *grakają* : *gračą*. Zaświadczony jest w pol. dial. *grakać* 'krakać, o wronie' (Karłowicz 1900; Dejna 1976; SOWM), dłuż. *grakaś* 'ts.' (Muka 1911), czes. dial. *hrakat'* 'krzyczeć na kogoś' (Habovštiak 1965), śl. dial. *hrákat'* 'trzaskać z bata pasterskiego z krótką

¹ *Ad fontes verborum, исследования по этимологии и исторической семантике, к 70-летию Жанны Жановны Варбот*, Moskwa 2006, s. 115–126.

² Ze względów technicznych zrezygnowałam z podawania akcentów. Nie są one cechą relewantną w cytowanym materiale ani pod względem słowotwórczym, ani semantycznym.

rękojeścią' (Kálal 1924; Ripka 1981), stł. *grakati* 'krakać, o gawronach, kawkach', sch. *grakati* 'ts.', 'krzyczeć, wrzeszczeć' (RSAN; RJAZ), zapisane również z dialektów (Mitrović 1984; SDZ XXXIV: 52; Peić, Bačlija 1990; Sekulić 2005; Dinić 2008, Zlatanović 2011), cs. *grakati* 'crocitare, np. o wronie' (Miklosich 1862–1865), bułg. *гракам* 'ts.' (RBE; BD I: 245, VI: 165), 'wołać na kogoś' (Gerov 1895), maced. *грака* 'krakać' (RMJ; RMNP), strus. *grakati* 'ts.' (Sreznevskij 1893; SRJXI–XVII), ros. dial. *гракать* 'ts.' (Dal' 1903; SRNG), w dialekcie Pskowa 'głośno rozmawiać, krzyczeć' (OpytDop; SRNG), 'stuknąć' (SlSmol), 'gapić się, patrzeć bez celu' (Rastorguev 1973), brus. dial. *гракаць* SPZB 'ts.' (Nosovič 1870), 'krakać' (SPZB). Jest to niewątpliwie derywat prasłowiański, o czym świadczy zasięg i jednolite znaczenie.

Tylko w dwóch językach występuje perfectivum od tego czasownika **graknati*. Bułg. dial. *гракна* oznacza nie tylko perfectivum do wymienionego czasownika, ale także 'rzucić się gromadnie do kogoś, aby się nim nacieszyć lub chcieć coś od niego' oraz 'zawołać na kogoś' (Gerov 1895; BD IX: 237). Brus. *гракнуць* znaczy tylko 'mocno uderzyć, uderzyć z wielkim hałasem, stuknąć' (TSBM; Bâl'kevič 1970; MatMahil; MatMinsk I; SlSennen).

Kolejnym derywatem o większym zasięgu jest **grakъ*. Na obszarze bułgarsko-macedońskim *грак* stanowi *nomen actionis* i oznacza 'nieprzyjemny, ostry dźwięk wydawany przez ptaka, zwykle wronę i gawrona, krakanie'. Zapisany jest tylko w słownikach języka literackiego. W językach wschodniosłowiańskich natomiast *грак* jest *nomen agentis* i oznacza gawrona (SRNG; Mirtov 1929; SlDon; SlSmol; Rastorguev 1973; SUM; Hrin; Želehovskij 1886; TSBM, Nosovič 1870; SPZB; Bâl'kevič 1970; SlSennen). Ponadto w rosyjskiej gwarze Smoleńska ma również znaczenie 'krzyżownica, którą kładzie się na stogu lub słomianym dachu' (SlSmol), a w gwarach białoruskich 'człowiek niesprytny, gapa, gamoń' (Nosovič 1870; MatMahil: 26).

W poszczególnych językach słowiańskich spotyka się poza tym osiem derywatów występujących pojedynczo lub w dwóch językach. Sześć z nich pochodzi od **grakati*: dial. ukr. i brus. *грак!* interiekcja naśladująca odgłos szybkiego upadku (Hrin; NarLeks: 172), brus. *гракатаць* 'chrypieć' (Zajka 2011), sch. i maced. *гракот* 'krakanie' (RSAN; RMJ), sch. *graktati* intens. (RSAN; RJAZ; SDZ XXXIV: 52), dłuż. *grakawa* 'kłótniwa kobieta' (Muka 1911), bułg. dial. *гракол* m., częściej *граколе* 'brzydko napisane litery' (BD III: 209). Pozostałe dwa utworzone są od **grakъ*: bułg. dial. *грака* 'wrona' (BD II: 147), brus. dial. *гракаваты* 'gapowaty, głupawy' (NarSlova 67).

Wariantem sufiksu *-kati -če*: *-kaje* w czasownikach dźwiękonaśladowczych jest sufiks **-čiti -či*³. Zaświadczony jest w czasowniku **gračiti gračq*, występującym na obszarze bułgarsko-macedońskim i w gwarach rosyjskich. Bułg. *грача -uu* znaczy 'wydawać charakterystyczne ostre dźwięki „gragra” – o ptakach, zwykle wronie i gawronie, krakać' (RBE; Gerov 1895; Stojkov 1968; BD VIII: 224). W dialektach ponadto znaczy 'gaworzyć, o dziecku' (RBE; Gerov 1895). W dialekcie mołdawskim czasownik ten

³ Zob. SP I: 49. ESSJ VII: 100 uważa **gračiti* za denominativum od **gračъ*, jednakże od nazw zwierząt nie tworzy się czasowników oznaczających ich głosy (zob. np. prace poświęcone czasownikom denominalnym oraz Janusza Strutyńskiego *Sposoby naśladowania głosów ptaków w języku polskim* (ZNUJ CXIV: 85–117).

oznacza wydawanie głosu przez gęś, kaczkę, indyka (BD X: 98). Maced. *зрачу* oznacza głosy różnych ptaków (RMJ; RMNP; Reiter 1964). W gwarach rosyjskich *зрачуть -чу -чишь* znaczy 'krzyczeć, śmiać się, żartować' (Dal' 1903; SRNG) oraz 'grabić, kraść' (OpytDop; SRNG).

Zapewne z kontaminacji **grakati* i **gračiti* powstał czasownik **gračati gračaja*, występujący w dialektach słowackich i serbsko-chorwackich. Sł. dial. *hračat'* znaczy 'turkotać na drodze, o wozie' (Ripka 1981), a *gračac gračam = kráčat'* 'kroczyć' (Buffa 1953). Sch. dial. sztokawskie *gračati gračam* znaczy 'skrzeczeć, rzegotać, o żabie' (RJAZ), a *gráčati se gráčam se* we Vranju 'pchać się, tłoczyć się, cisnąć się' (RSAN).

Za pomocą suf. *-jъ* utworzony jest od czasownika **grakati* południowo i wschodniosłowiański **gračъ*. Bułg. *зрач* jest *nomen actionis* i oznacza 'krakanie'. W pozostałych językach jest to *nomen agentis* na oznaczenie gawrona: sch. *gráč* m., strus. *gračъ* m. (Sreznevskij 1893; SRJXI–XVII), ros. *зрач*, ukr. dial. *зрач* m. (Želehovskij 1886).

Do tej rodziny należą również pojedyncze derywaty białoruskie: *зрачыны* 'dotyczący gawrona, odnoszący się do gawrona' i *зрачанё* 'małe gawrona' (TSBM).

O dawności formacji *gra-k-*, czy też jej powszechności, mogą świadczyć odpowiedniki pozasłowiańskie: łac. *gracillo* 'gdakać', *graculus* 'kawka' i irl. *grāc* 'krakanie' (zob. Berneker 1908–1913: 344).

Drugim derywatem od interiekcji *gra!* o zasięgu ogólnosłowiańskim jest **grajati*⁴. Występuje w sł. *grájati -jam : -jem* 'ganić, przyganiać', 'lżyć', *grajati se* 'kłócić się' (SSKJ; Pleteršnik 1894; Megiser 1967, 1977), cs. *grajati grajā* 'crocitare' (Miklosich 1862–1865), sch. *grajati* 'czynić wrzawę, krzyczeć, hałasować', 'krakać, ćwierkać, pisać, o różnych odgłosach ptaków', dial. 'mówić, gadać, opowiadać' (RSAN; RJAZ; Karađić 1935), bułg. dial. *зрая* 'rozmawiać, mówić, gadać' (Mladenov 1927–1951), strus. *grajati* 'krakać' (Sreznevskij 1893; SRJXI–XVII), ros. dial. *зраять* 'ts.', 'kwakać, o kaczce', 'krzyczeć', 'mówić', 'głośno się śmiać', 'wyśmiewać się z kogoś, ośmieszać kogoś', 'kłócić się, wymyślać sobie nawzajem' (Opyt; OpytDop; SRNG; Mel'ničenko 1961; Merkur'ev 1979; SlUrala). W dialektach rosyjskich występuje również forma powstała z kontrakcji *зрать зраю* 'krakać' (SRNG), 'żartować, śmiać się; głośno się śmiać; swawolić, zbytkowoć' (SRNG; Opyt). Moim zdaniem należy tu również polskie używane w języku myśliwskim *grac* 'o psach myśliwskich, zwłaszcza o ogarach: szczekać ostro i zaciekle podczas gonu', 'o tokujących samcach niektórych ptaków, np. głuszców, cietrzewi: wydawać charakterystyczny głos' (Linde 1854; Hoppe 1966). Ponadto Samuel Linde w swoim słowniku podaje osiemnastowieczne przykłady świadczące raczej o dźwiękonaśladowczym charakterze wyrazu, a nie o jego pochodzeniu z **jъgrati*: w piersiach, w gardle *gra* 'chrapliwie się odzywa', trunek *gra* 'robi', armaty *grajā* 'są w robocie, biją z nich'. Tu też należy dial. małopolskie *grac* 'gęgać, o odgłosie dzikiej gęsi' (Dejna 1976) i kasz. *grac* 'szumieć, o morzu, wodzie, lesie (moře, las *graje*) oraz o pszczołach gotujących się do rojenia' (Pobłocki 1887; Ramuht 1893; Lorentz 1958; Sychta 1967). Czasownik ten ma dokładny odpowiednik w lit. *gróju gróti* 'krakać', 'wyć' i stwn. *kräen* 'krakać'.

⁴ Słowniki etymologiczne języków słowiańskich podają tylko jego odpowiedniki z języków południowo- i wschodniosłowiańskich oraz pol. *zgraja* (np. Berneker 1908–1913: 344; Vasmer 1950, I: 305; Skok 1971, I: 605, a także Vaillant 1966, III: 265–266).

Od tego czasownika powstały derywaty **grajb* i **graja*. *Grajb* jest zaświadczone we wszystkich językach wschodniosłowiańskich w znaczeniu 'ptasia wrzawa', a w dialektach południoworosyjskich również jako *nomen agentis* 'gawron' (Dal' 1903). *Graja* występuje tylko w pol. *zgraja* (w XVII w. *graja* – Linde 1854) 'gromada, tłum, wielka liczba osób odznaczających się cechami ujemnymi', 'stado, sfora', sł. *grája* 'nagana', 'łże- nie; obelga, zniewaga' oraz sch. dial. *graja* 'krakanie' i *grája* 'mówienie' (Karađić 1935).

Może tu też należy bułg. dial. *грайна къща* 'dom znajdujący się w pięknym miejscu i mający piękny, wesoły wygląd' (Gerov 1895).

Kolejnym rozszerzeniem dźwiękonaśladowczego pierwiastka *gra-* o zasięgu ogólnosłowiańskim jest *-ch-*, jednakże nie ma ani jednego derywatu o takim zasięgu. Interiekcja *grach!*, oznaczająca głos lochy z prosiętami, zapisana jest tylko z polskiego dialektu kieleckiego (Karłowicz 1900). Czasownik **grachati* występuje tylko w dialekcie serbsko-chorwackim i rosyjskim: czakawskie *grahot grahon* znaczy 'szepotać' (ČDL), a nowogrodzkie *грахатъ* 'śmiać się' (SRNG). Nieco większy zasięg ma perfektywne **grachnati*: sch. wyjątkowo u Iwo Andricia *grahnuti suzam* 'wybuchnąć łzami' (RSAN), bułg. dial. *грахна* 'zmęczyć się bardzo, paść' (Gerov 1895; BD I: 77), ros. dial. *грахнуть* w okolicach Tambowa, Kurska i Orłowa 'zaśmiać się, wybuchnąć śmiechem' (SRNG), nad Donem 'powalić, zwalić' (SRNG; Mirtov 1929), na północy 'uderzyć, o gromie' (SGRS), brus. dial. *грахнуць* 'energicznie powalić' (MatMahil: 26; NarSlovatv: 92). Pozostałe derywaty występują sporadycznie: sch. dial. *grahotati grahočēm* 'hałasować, czynić wrzawę', 'wydawać głos, o niektórych ptakach, np. o sokole' (RSAN), maced. *граому* 'dźwięczeń, dzwonić głośno; tętnić' (z tego sch. *grahot* 'grzechot, odgłos padających kamieni, kości, orzechów' [RSAN] i utworzone według tego samego modelu ros. dial. *grachotka* 'grzechotka' [Grek-Pabisowa, Maryniakowa 1980], sch. dial. *grāorit -orim* 'grzechotać' [Elezoviĥ 1932], stąd dial. *grahor* 'wrzawa, gwar, hałas' [RSAN], ros. dial. *грахонуть* 'śmiać się' [SRNG], sch. przestarz. *graha* 'krzyk, wrzask' [RSAN], bułg. dial. *грахалка* 'zgrubienie na żyłę, zgruczołała żyła' [Gerov 1895], *граханясалo* '(drzewo) przegniłe od wewnątrz' [Mirčev 1936]).

Podobnie ma się rzecz z rozszerzeniem *-g-*, które spotyka się w językach słowiańskich wszystkich trzech grup, jednakże żaden derywat nie ma takiego zasięgu. Podstawowy czasownik **gragati* występuje tylko w gwarach białoruskich: *грагаць* znaczy 'krakać' i przenieśnie ekspresywnie 'gadać szybko, paplać' (SPZB). Derywowany od niego za pomocą suf. *-or-* **gragoriti* ma zasięg południowosłowiański: sch. dial. *gragoriti -im* 'gdakać' (RSAN; HDZ VII: 457), bułg. dial. *грагоря* 'mamrotać, bełkotać' (RROD), maced. dial. *грагопу* 'czynić wrzawę, hałasować', 'mamrotać, bełkotać' (RMJ). Derywatem wstecznym od tego czasownika jest bułgarskie i macedońskie *грагор* 'żwir, szuter, drobne kamienie' (Gerov 1895; Mladenov 1927–1951; RMJ). Ponadto w dialektach macedońskich rzeczownik ten oznacza 'wrzawę, gwar, hałas' oraz 'bełkotanie, mamrotanie' (RMJ). W dialektach morawskich występuje czasownik *gragorat* w znaczeniu 'gdakać' i *pogagorat* 'si' 'pogadać sobie' (Bartoš 1906).

Sporadycznie spotyka się rozszerzenie pierwiastka *gra-* sufiksem *-c-ati*: czes. dial. *hřacat -am* 'walić, tłuc, uderzać' i 'głośno puszczać wiatry, pedere' oraz perf. *hřacnút* 'paść z hukiem' (Malina 1946), bułg. dial. *грацам* 'patrzeć, gapić się' (GerDop), ponadto rozszerzone sufiksem *-k-* sła. *grackat* 'iść powolnym, ciężkim, niepewnym krokiem' (SSJ).

Jak widać z przedstawionego materiału, semantyka omówionych wyrazów jest dosyć bogata. Spróbujmy prześledzić jej rozwój.

Podstawowym znaczeniem jest ‘głos gawrona, wrony’. Oddaje to interiekcja *gra!*, powtarzana wielokrotnie w języku bułgarskim i serbsko-chorwackim. Czasownikiem nazywającym wydawanie tego głosu jest przede wszystkim ps. *grakati* (zob. SP VIII: 185), kontynuowane w języku polskim, dolnołużyckim, słoweńskim, serbsko-chorwackim, cerkiewno-słowiańskim, bułgarskim, macedońskim, staroruskim, rosyjskim i białoruskim. W serbsko-chorwackim, staroruskim i rosyjskim jest nim także czasownik *grajati* (zob. SP VIII: 184), również prasłowiański, ale w tym znaczeniu występuje tylko w tych trzech językach. Ponadto tę samą funkcję pełni ros. *зрать*, bułg. *зрача*, sch. *graktati* i brus. *зрязаць*. Wydawanie tego głosu nazywają *nomina actionis*: bułg.-maced. *зрак*, sch. i bułg. *зрач* oraz sch. *graja*. Warto dodać, że poza Słowiańszczyzną w tym samym znaczeniu występuje irl. *grāc*.

Od czasowników pochodzą *nomina agentis* nazywające gawrona, czyli ‘tego, który gracze’. Jest to wschodniosłowiańskie *зрак* (ros., ukr., brus.), południowo- i wschodniosłowiańskie *зрач* (sch., strus., ros. i ukr.), ros. *зрәй* oraz białoruskie nazwy małych gawrona: *зрәквянё* i *зрәчанё*.

Od *grakati* pochodzi nazwa wrony w bułg. *зрәка*, czyli ‘ta, która gracze’. Niektórym Słowianom interiekcja *gra!* kojarzy się również z odgłosem różnych innych ptaków: gęsi Polakom (*grac*) i Bułgarom (*зрәчә*), kaczki Bułgarom (*зрәчә*) i Rosjanom (*зрәять*), indyka Bułgarom (*зрәчә*), kury Czechom (*gragorat*) oraz Serbom i Chorwatom (*gragoriti*), a tak samo kojarzyła się również starożytnym Rzymianom (*gracillo*), sokoła Serbom i Chorwatom (*grahotati*), tokujących samców – głuszców i cietrzewi – polskim myśliwym (*grac*). Serbom i Chorwatom kojarzy się ponadto z ćwierkaniem i pianiem (*grajati*). Wreszcie Słowianie wschodni ogólnie ptasią wrzawę nazywają rzeczownikiem *зрәй*.

Podobnie jak nazwy gawrona i wrony, od grakania utworzona jest również nazwa gila w języku białoruskim (*зрәчун*). Warto dodać, że i w łacinie mamy nazwę ptaka, pochodzącą od tej interiekcji, mianowicie kawka to *graculus*.

Interiekcja *gra!* budzi u Słowian skojarzenia również z najróżniejszymi innymi odgłosami, co znajduje wyraz przede wszystkim w czasownikach nazywających te odgłosy. Są odgłosy zwierząt innych niż ptaki, mianowicie głos lochy z prosiętami (pol. *grach!*), skrzek, rżegotanie żaby (sch. *grāčati*), brzęczenie pszczół gotujących się do rojenia (kasz. *graj*) oraz ostre i zaciekle szczekanie psów myśliwskich podczas gonu (pol. *grac*). To ostatnie znaczenie wraz z czasownikiem stało się podstawą dla znaczenia ‘stado, sfera’ (pol. *graja*, *zgraja*), a to z kolei przeniesiono na ludzi z negatywnymi konotacjami i powstało ‘gromada, tłum o cechach ujemnych’.

Wrzawa czyniona przez większą liczbę ptaków, psów czy pszczół przypomina nieco hałas podnoszony przez większą liczbę ludzi, nic więc dziwnego, że oddają ten hałas wyrazy inne nieco strukturalnie, ale utworzone od tego samego pierwiastka, mianowicie sch. *grajati*, *grahotati*, *graha* i *grahor* oraz maced. *зрәгору* i *зрәгор*. Rosjanie w podobny sposób oddają śmiech (*зрәть*, *зрәчить*, *зрәхатъ*, *зрәхнутъ*, *зрәхонитъ*) oraz głośny śmiech (*зрәять*).

Wiele hałasu może uczynić również jedna osoba, która ‘mówi, gada, opowiada, trąkocze’, co nazywają podobne wyrazy: **grajati* (sch., bułg. ros.), sch. *graja*, brus. *зрязаць*

i czes. *pogragorat' si*. Bliskie semantycznie jest 'krzyczeć na kogoś, wołać, głośno rozmawiać, krzyczeć', nie dziwi zatem, że nazywają je podobne czasowniki: **grakati* (czes., sch., bułg., ros.), bułg. *гpакна* i ros. *гpачитъ, гpаятъ*. Bardzo bliskie temu jest znaczenie 'ganić, przyganiać, lżyć', występujące w sł. *grajati* oraz 'nagana; lżenie, obelga, zniewaga' w sł. *graja*, a także 'wyśmiewanie się z kogoś, ośmieszanie kogoś' w ros. *гpаятъ*.

Jeżeli dwie osoby jednocześnie krzyczą na siebie, powstaje kłótnia. Znaczenie 'kłócić się' ma ros. *гpаятъ* i sł. *grajati se*. Natomiast 'kobieta kłótniwa' to, co ciekawe, dłuż. *grakawa*, niemające motywacji semantycznej w podstawie derywacyjnej. Jeśli chodzi o głosy ludzkie, to z grakaniem kojarzone jest również znaczenie 'bełkotać, mówić niewyraźnie, mamrotać (bułg. *гpагоря*, maced. *гpагору, гpагор*), 'gaworzyć' (bułg. *гpача*) oraz 'szeptać' (sch. *grahati*). Należy tu również odgłos wydobywający się z człowieka mimo woli, mianowicie 'charczenie' (pol. *grać* – w piersiach, gardle) oraz 'chrypienie' (brus. dial. *гpакатаць*).

Bliskie temu przedostatniemu jest znaczenie 'bulgotać' (pol. *trunek gra*). Onomatopeja *gra*, bądź też wrzawa czyniona przez większą liczbę stworzeń, *grakanie*, kojarzy się również z szumem morza, wody, lasu (kasz. *graje*). Macedończykom kojarzy się wreszcie z dźwięczeniem, głośnym dzwonieniem (*гpаому*).

Drugim podstawowym znaczeniem w tej rodzinie wyrazowej jest odgłos upadku czegoś ciężkiego na twardą powierzchnię. Jest ono odzwierciedlone w interiekcji *гpак!* (ukr. i brus.) oraz w ros. *гpахнутъ* i czes. *hřacnúť*. Znaczeniem nieco zmodyfikowanym i przenośnym jest 'zmęczyć się bardzo, paść', zawarte w bułg. *гpакна*.

Odgłos upadku czegoś ciężkiego przypomina odgłos mocnego uderzenia, nic więc dziwnego, że prawie takie same derywaty mają również znaczenie 'mocno uderzyć, uderzyć z wielkim hałasem': czes. *hřacat*, ros. *гpакать*, brus. *гpакнуць*.

Łagodniejszą formą mocnego uderzenia jest stukanie, oddawane przez ros. *гpакать* i brus. dial. *гpакатаць*. Podobne głosowo i podobnie też nazywane jest turkotanie wozu na drodze (sła. *hračát*), strzelanie raz po raz (pol. *armaty grają*) i trzaskanie z bata pasterskiego o krótkiej rękojeści (sła. *hrákat*). Ze stukaniem kojarzy się również odgłos padających kamieni, kości, orzechów, przedmiotów zderzających się (sch. *grāoriti, grahot*), a co za tym idzie, również 'drobne kamienie, żwir, szuter' (bułg.-maced. *гpагор*) oraz 'grzechotka' (ros. *гpахотка*), czyli 'to, co ten odgłos powoduje'.

Prócz tych podstawowych znaczeń, które wynikają bezpośrednio ze skojarzenia z odgłosem słyszonym jako *gra*, istnieje jeszcze kilkanaście znaczeń wtórnych, rozwiniętych w różnych kierunkach z tych podstawowych, a występujących sporadycznie, przeważnie w pojedynczych językach. Przyjrzyjmy się im kolejno.

Nagły ruch występuje w znaczeniu 'rzucić się do kogoś' (bułg. *гpакна*) oraz 'gwałtownie zacząć wylewać łzy' (sch. *grahnuti suzam*). Podobny rozwój znaczeniowy występuje i w innych czasownikach, np. pol. *gruchnąć* 'zabrznieć głośno, gwałtownie, raptownie' : 'gwałtownie uderzyć' : 'upaść, runąć' : 'nagle, gwałtownie pójść, pobiec dokąd, rzucić się, runąć' (SP VIII: 252), ps. **buchati* 'mocno bić, walić powodując hałas, łomotać' : 'gwałtownie rozprzestrzeniać się' (SP I: 436), pol. *runąć* 'gwałtownie, całym ciężarem przewrócić się, upaść' : 'gwałtownie, z impetem zerwać się i ruszyć pędem w jakimś kierunku; rzucić się, uderzyć na kogoś, na coś' (SWJP). Niejako pochodną tego znaczenia jest 'pchać się, tłoczyć się, cisnąć się', należące do sch. *gracati se*.

Znaczenie 'grabić, kraść' występuje w ros. *зрaчить*. Trudno wyjaśnić jego rozwój, ale spotykamy je i w innych czasownikach pochodzenia dźwiękonaśladowczego, np. pol. *buchnąć* 'uderzyć silnie czymś ciężkim' : pot. 'ukraść', *gwizdnąć* 'wydać gwizd' : pot. 'uderzyć kogo' : pot. 'ukraść', *świsnąć* 'wydać świst, świsty' : pot. 'ukraść' (SWJP).

Od znaczenia 'wrona' wykształciło się przenośne 'człowiek niesprytny, gapa, gamoń' (brus. *зрaк*), a od tego 'gapowaty, głupawy' (brus. *зрaкaвaты*). Dokładną paralełą semantyczną jest wschodniosłowiańskie **gava* 'wrona, Corvus cornix' : 'człowiek nie-uważny, nieostrożny, gapa', ros. *ворона* 'wrona' : przen. pot. 'gapa, o człowieku' (SP VII: 70), pol. *gapa* pot. 'człowiek nierozgarnięty, nieuważny, fujara, offerma' : dial. 'wrona', a także pol. *gawron* 'pospolity ptak z rodziny krukowatych' : przen. 'człowiek gapowaty, gapa, gamoń, fujara' (SJP).

Znaczenie 'gapić się, patrzeć bez celu' występuje w ros. *зрaкaть*, brus. *зрaкaць* i bułg. *зрaцaм*. Jest wyjątkowe wśród znaczeń tych czasowników, dotyczących różnych odgłosów. Jednak i tu znajdujemy paralele semantyczne: ros. *зeвaть*, pot. 'patrzeć na coś z próżnej ciekawości, gapić się' : dial. 'krzyczeć głośno' (SRJ), pol. *gapić się* 'przyglądać się czemuś bezmyślnie, głupkowato' : ros. dial. *зaнуть* 'wrzeszczeć', ros. *зяпaть* 'krzyczeć na całe gardło' : lit. *žioпsoti* 'gapić się'⁵.

W znaczeniu 'krzyżownica, którą kładzie się na stogu lub słomianym dachu', zapisane zostało ros. *зрaк*. Być może przyrząd ten przypomina gawrona z rozłożonymi skrzydłami.

Znaczenie 'przegniłe od wewnątrz (drzewo)' ma tylko bułg. *зрaхaняcалo*. Wydaje się ono dalekie wszelkim odgłosom, a jednak jego rozwój ma dokładne paralele, np. ps. **bučati* 'wydawać niski, przeciągły głos, ryczeć, beczeć, o bydle; brzęczeć, o owadach' : 'psuć się, butwieć' (SP I: 433), **botěti* 'wzdymać się, puchnąć, nabrzmiwać, pęcznieć', zach. i pld. 'rozkładać się, gnić, próchnieć' : **botati* 'uderzać z łoskotem, stukać' (SP I: 341), pol. *dudnieć* 'wydawać głuchy odgłos, dźwięczeć głucho, huczeć, o grzmocie' : *dudniawa* 'wypróchniałe drzewo', *wyudniałe drzewo* 'wygniłe drzewo'⁶.

W znaczeniu 'zgrubienie na żyłe' występuje bułg. *зрaхaлka*. Taki rozwój semantyczny, od czasownika dźwiękonaśladowczego ku różnego rodzaju obrzmieniom, opuchnięciom, kulistym zgrubieniom, jest bardzo częsty, np. wspomniane wyżej **botěti* : *botati*, ponadto ps. **bq̄bnati* 'głucho brzmieć, dudnić' : 'puchnąć, nabrzmiwać' (SP I: 349), **bq̄bati* 'uderzać wywołując głuchy hałas; dudnić, huczeć' : **bq̄ba* 'kulisty, guzowaty przedmiot; pęcherz, bąbel lub inna narośl na ciele', również w odpowiednikach łot. *bambat* 'stukać, łomotać' : *bamba* 'kulka, balon' (SP I: 346, 347), **bręknąti* 'wydać dźwięk, o metalowych przedmiotach' : 'obrzmiwać, nabrzmiwać, pęcznieć' (SP I: 372), **buchati* 'mocno bić, walić powodując hałas' : 'gwałtownie rozprzestrzeniać się, puchnąć, nabrzmiwać' (SP I: 436), bułg. dial. *зрyхaл* m. 'spuchnięty chory gruczoł' (BD II: 148) < *зрyхaм* 'bić, uderzać' (SP VIII: 252) i wiele innych, wreszcie Pokorny (1949: 93–94) rekonstruuje rdzeń indoeuropejski *baxmb-* 1. 'wydawać głuche dźwięki' oraz *baxmb-* 2. 'obrzmiwać, puchnąć', *beu-*, *bheu-* 1. 'o głuchych dźwiękach' : *beu-*, *bheu-* 2. 'obrzmiwać, puchnąć'⁷.

⁵ Przykłady przytoczono za Sławski 1952, I: 256.

⁶ Dokładnie o tym rozwoju znaczenia zob. Szymański 2003: 19–27.

⁷ Cytuję za: SP I: 349.

Niejasne są dla mnie trzy pozostałe znaczenia: 'iść powolnym, ciężkim, niepewnym krokiem' (sł. *hračať, grackať*, co jest synonimem *kračať*), w jakiś sposób zbliżone do niego 'brzydko napisane litery' (bułg. *гракол, граколе*) i wręcz przeciwne 'znajdujący się w pięknym miejscu i mający piękny, wesoły wygląd (dom)' (bułg. *райна къща*).

Pora na wnioski. Widzimy, że pod względem formalnym, słowotwórczym, rodzina wyrazów opartych na pierwiastku dźwiękonaśladowczym *gra-* jest modelowa. Od tego pierwiastka tworzy się czasowniki za pomocą paradygmatu w funkcji formantu słowotwórczego (**grajati*), sufiksu *-k-* (**grakati*) i jego wariantu *-č-* (**gračati*), sufiksu *-ch-* (**grachati*), *-g-* (*gragati*) i sporadycznie *-c-* (**gracati*), czyli tak, jak to się normalnie dzieje w przypadku czasowników onomatopeicznych, ale nie wszystkie pierwiastki dźwiękonaśladowcze łączą się ze wszystkimi sufiksami (zob. np. Szymański 1977: 17–67). Dalszy rozwój derywatów również nie odbiega od normy. Pod względem semantycznym natomiast jest to rodzina rozbudowana. Przede wszystkim oddaje głosy ptaków, głównie wrony i gawrona, rzadko też kaczki, gęsi, indyka, kury, sokoła, tokującego głuszca i cietrzewia, nazywa również ćwierkanie i pianie, a także ogólnie ptasią wrzawę. Znajdujemy w niej również odgłosy innych zwierząt, jak lochy z prosiętami, skrzek, rzegotanie żaby, brzęczenie pszczoł gotujących się do rojenia oraz zaciekle szczekanie psów myśliwskich. Słyszymy w niej wrzawę ludzi, ich śmiech, kłótnię, a także krzyk, głośnie opowiadanie, trajkot jednej osoby. Pojedynczo, na małym obszarze, pojawia się niewyraźna mowa, bełkot, gaworzenie, szept, a także chrypienie, charczenie, bulgotanie oraz szum morza, lasu. W rodzinie tej są również odgłosy powstałe przy upadku czegoś ciężkiego na twardą powierzchnię, przy mocnym uderzaniu, stukaniu, strzelaniu raz po raz, trzaskaniu z bata o krótkiej rękojeści, padających kamieniach, kościach, orzechach, zderzających się przedmiotach, jest turkotanie wozu. Są również znaczenia wtórnie wykształcone, nazywające nagły ruch w jakimś kierunku, kradzież, gapienie się, próchnienie, wypukłość. Są wreszcie nazwy działacza, wydającego omówione odgłosy: ptaków (gawrona, wrony, gila), kobiety kłótlivej, a także przedmiotów, powodujących powstanie odgłosu: żwiru, grzechotki. Jest też przenośna nazwa człowieka nierozgarniętego. Wyjątkowa jest nazwa przedmiotu przypuszczalnie przypominającego gawrona oraz nazwa właściwości 'nierozgarnięty'.

Rozwiązanie skrótów

BD – *B'lgarska dialektologija. Proučvaniâ i materiali*, Sofiâ 1962–: [*Българска диалектология. Проучвания и материали*, София 1962–].

BelBlaž – Belović S., Blažeka Đ., 2009, *Rječnik govora svjetog Đurđa. Rječnik Ludbreške Podravine*, Zagreb.

ČDL – *Čakavisch-deutches Lexikon*, Köln–Wien 1983.

Dal – Dal' V., 1903, *Tolkovyj slovar' živogo velikorussskogo âzyka*, t. I, S., Peterburg–Moskva: [Даль В., 1903, *Толковый словарь живого великорусского языка*, t. I, С., Петербург–Москва].

ESSJ – *Ētimologičeskij slovar' slavânskikh âzykov*, red. O.N. Trubačev, t. VII, Moskva 1980: [*Этимологический словарь славянских языков*, ред. О.Н. Трубачев, t. VII, Москва 1980].

- GerDop – *Dop'lnenie na b'lgarskiâ rečnik' ot N. Gerov', s'bral', naredil' i izt'lkuval'* T. Pančev', Plovdiv' 1908: [*Допълнение на българския речникъ отъ Н. Геровъ. Събралъ, наредилъ и изтълкувалъ Т. Панчевъ, Пловдивъ 1908*].
- HDZ – *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Zagreb 1956–.
- Hrin – *Slovar' ukrainskogo âzyka sobrannij redakciej žurnala „Kievskâ Starina”*, redaktiroval', s'dobavleniem' sobstvennyh' materialov' B.D. Grinčenko, t. I, Kiev 1907: [*Словарь украинского языка собранный редакцией журнала „Киевская Старина”, Редактировалъ, съ добавленіемъ собственныхъ матеріаловъ Б.Д. Гринченко, t. I, Киевъ 1907*].
- MatMahil – *Materyâly da ablasnoga sloŭnika Magilëŭščynu*, Minsk 1981: [*Матэрыялы да абласнога слоўніка Магілёўшчыны, Мінск 1981*].
- MatMinsk – *Materyâly dlâ sloŭnika mînska-maladzečanskîh gavorak*, Minsk 1974: [*Матэрыялы для слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак, Мінск 1974*].
- NarLeks – *Narodnaâ leksika*, Minsk 1977: [*Народная лексіка, Мінск 1977*].
- NarSlova – *Narodnae slova*, Minsk 1976: [*Народнае слова, Мінск 1976*].
- NarSlovatv – *Narodnaâ slovatorčasc'*, Minsk 1979: [*Народная словатворчасць, Мінск 1979*].
- Opyt – *Opyt' oblastnago velikoruskago slovarâ, izdannij Vtorym Otdeleniem' imperatorskoj Akademii Nauk', Sanktpeterburg'* 1852: [*Опытъ областнаго великорусскаго словаря, изданный Вторым отделеніемъ Императорской Академіи Наукъ, Санктпетербургъ 1852*].
- OpytDop – *Dopolnenie k' Opytu oblastnago velikoruskago slovarâ. Izdanie Vtorago otdeleniâ Imperatorskoj Akademii nauk', Sanktpeterburg* 1858: [*Дополненіе къ Опыту областнаго великорусскаго словаря. Изданіе Второго отделения Императорской Академіи Наукъ, Санктпетербургъ 1858*].
- PřirSlov – *Přiruční slovník jazyka českého*, t. I, Praha 1935.
- RBE – *Rečnik na b'lgarskiâ ezik*, red. K. Čolakova, t. I, Sofiâ 1977: [*Речник на българският език, ред. К. Чолакова, t. I, София 1977*].
- RJAZ – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*, Zagreb 1880–.
- RMJ – *Rečnik na makedonskiot jazik*, red. B. Koneski, t. I, Skopje 1961: [*Речник на македонскиот јазик, ред. Б. Конески, t. I, Скопје 1961*].
- RMNP – *Rečnik na makedonska narodna poeziâ*, t. I, Skopje 1983: [*Речник на македонска народна поезія, t. I, Скопје 1983*].
- RROD – *Rečnik na redki, ostareli i dialektni dumi v literaturata ni ot XIX i XX vek*, Sofiâ 1974: [*Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век, София 1974*].
- RSAN – *Rečnik srpskohrvatskog kniževnog i narodnog jezika. Srpska akademija nauka*, red. M. Pešikan, Beograd 1959: [*Речник српскохрватског књижевног и народног језика. Српска академија наука, ред. М. Пешикан, Београд 1959–*].
- SDZ – *Srpski dialektološki zbornik*, Beograd 1905–: [*Српски диалектолошки зборник, Београд 1905–*].
- SGRS – *Slovar' govorov ruskogo severa*, t. III, Ekaterinburg 2005: [*Словарь говоров русского севера, t. III, Екатеринбург 2005*].
- SJP – *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. I, Warszawa 1958.
- IDon – *Slovar' russkih donskih govorov*, t. I, Rostov-na-Donu 1975: [*Словарь русских донских говоров, t. I, Ростов-на-Дону 1975*].

- SlSennen – *Sloŭnki Senneniščyny*, t. I, Minsk 2013: [*Слоўнкі Сенненічыны*, t. I, Мінск 2013].
- SlSmol – *Slovar' smolenskikh govorov*, Smolensk 1976: [*Словарь смоленских говоров*, Смоленск 1976].
- SlUkrVoronež – *Slovar' ukrainskikh govorov voronežskoj oblasti*, t. I, Voronež 2008: [*Словарь украинских говоров воронежской области*, t. I, Воронеж 2008].
- SlUrala – *Slovar' russkikh govorov Srednego Urala*, t. I: A–I, Sverdlovsk 1964: [*Словарь русских говоров Среднего Урала*, t. I: A–И, Свердловск 1964].
- SlVologda – *Slovar' oblastnogo vologodskogo nareč'ia*, Sankt-Peterburg 2006: [*Словарь областного вологодского наречия*, Санкт-Петербург 2006].
- SlVoronež – *Slovar' voronežskikh govorov*, t. 2, Voronež 2007: [*Словарь воронежских говоров*, t. 2, Воронеж 2007].
- SOWM – *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*, t. I, red. Z. Stamirowska, Wrocław 1987.
- SP – *Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. I, Wrocław 1974.
- SPZB – *Sloŭnik belaruskich gavorak paŭnočna-zahodnâj Belarusi i âe pagraničča*, t. I, Minsk 1979: [*Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча*, t. I, Мінск 1979].
- SRJ – *Slovar' russkogo âzyka*, red. S.G. Barhudarov, t. I, Moskva 1957: [*Словарь русского языка*, ред. С.Г. Бархударов, t. I, Москва 1957].
- SRJXI–XVII – *Slovar' russkogo âzyka XI–XVII vv.*, t. I, Moskva 1975: [*Словарь русского языка XI–XVII вв.*, t. I, Москва 1975].
- SRNG – *Slovar' russkikh narodnyh govorov*, red. F.P. Filin, Moskva–Leningrad 1965–: [*Словарь русских народных говоров*, ред. Ф.П. Филн, Москва–Ленинград 1965–].
- SSJ – *Slovník slovenského jazyka*, red. Š. Peciak, t. I, Bratislava 1959.
- SSKJ – *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, red. M. Klopčič, t. I, Ljubljana 1979.
- SUM – *Slovník ukraïns'koï movi*, red. I.K. Bilodid, t. I, Kiïv 1979: [*Словник української мови*, ред. І.К. Білодід, t. I, Київ 1979].
- SWJP – *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 1996.
- TSBM – *Tłumačal'ny sloŭnik belaruskaj movy u râci tamah*, red. K.K. Atrahovič, t. I, Minsk 1977: [*Тлумачальны слоўнік беларускай мовы у пяці тамях*, ред. К.К. Атраховіч, t. I, Мінск 1977].
- ZNUJ – *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*.

Inne skróty

brus. – białoruski

bułg. – bułgarski

cs. – cerkiewnoślówiański

czes. – czeski

dial. – dialektyczne

dłuż. – dolnołużycy

irl. – irlandzki

łac. – łaciński

łot. – łotewski

maced. – macedoński

pol. – polski
 ros. – rosyjski
 sch. – serbsko-chorwacki
 sła. – słowacki
 słe. – słoweński
 strus. – staroruski
 stwn. – starowysokoniemiecki
 ukr. – ukraiński

Bibliografia

- Bartoš F., 1906, *Dialektický slovník moravský*, Praha.
- Berneker E., 1908–1913, *Slavisches etymologisches Wörterbuch A-morž*, Heidelberg.
- Bezljaj F., 1977, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, t. I, Ljubljana.
- Bâl'kevič Ī.K., 1970, *Kraěvy sloŭnik ushodnâj Magilëŭščyny*, Minsk: [Бялькевіч І.К., 1970, *Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны*, Мінск].
- Buffa F., 1953, *Nárečie Dlhej Lúky v Bardejovskom okrese*, Bratislava.
- Dejna K., 1976, *Słownik województwa kieleckiego*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN” XXII, s. 135–268.
- Dinić J., 2008, *Timočki rečnik*, Beograd: [Динић Ј., 2008, *Тимочки речник*, Београд].
- Elezović G., 1932, *Rečnik kosovsko-metohiskog dijalekta*, t. I, Beograd 1932: [Елезовић Г., 1932, *Речник косовско-метохишког дијалекта*, т. I, Београд].
- Gerov N., 1895, *Rečnik' na b'lgarskij âzyk'*, t. I, Plovdiv': [Геров Н., 1895, *Речникъ на българскый языкъ*, т. I, Пловдивъ].
- GreK-Pabisowa I., Maryniakowa I., 1980, *Słownik gwary starowierców mieszkających w Polsce*, Wrocław.
- Habovštiak A., 1965, *Oravské nárečia*, Bratislava.
- Herej-Szymańska K., 2006, *Słowiańskie dźwiękonaśladowcze *gra-*, [w:] *Ad fontes verborum, badania etymologiczne i historyczne*, t. 1, Warszawa 2006, s. 115–126.
- Hoppe S., 1966, *Słownik języka łowieckiego*, Warszawa 1966.
- Karađić V.S., 1935, *Srpski rječnik istumačen ņemačkijem i latinskijem riječima*, t. 4. izd., Beograd: [Караџић В.С., 1935, *Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*, т. 4 изд., Београд].
- Karłowicz J., 1900, *Słownik gwar polskich*, t. I, Kraków.
- Kálal M., 1924, *Slovenský slovník z literatury aj nářečí*, Banská Bystrica.
- Linde S.B., 1854, *Słownik języka polskiego*, t. I, Lwów.
- Lorentz F., 1958, *Pomoransches Wörterbuch*, t. I, Berlin.
- Malina L., 1946, *Slovník nářečí mistřického*, Praha.
- Megiser H., 1967, *Slovenish-deutsch-lateinisches Wörterbuch*, Wiesbaden.
- Megiser H., 1977, *Thesaurus polyglottus*, Ljubljana 1977.
- Mel'ničenko G.G., 1961, *Kratkij âroslavskij oblastnyj slovar'*, Âroslavl': [Мельниченко Г.Г., 1961, *Краткий ярославский областной словарь*, Ярославль].

- Merkur'ev I.S., 1979, *Živaâ reč' kol'skih pomorov*, Murmansk: [Меркурьев И.С., 1979, *Живая речь кольских поморов*, Мурманск].
- Miklosich F., 1862–1865, *Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae.
- Mirčev K., 1936, *Nevrokopskiât govor*, Sofiâ: [Мирчев К., 1936, *Неврокопският говор*, София].
- Mirtov A.V., 1929, *Donskij slovar'*, Rostov na Donu: [Миртов А.В., 1929, *Донский словарь*, Ростов на Дону].
- Mitrović B., 1984, *Rečnik leskovačkog govora*, Leskovac: [Митровић Б., 1984, *Речник лесковачког говора*, Лесковац].
- Mladenov S., 1927–1951, *B'lgarski t'lkoven rečnik s ogled k'm narodnite govori*, Sofiâ: [Младенов С., 1927–1951, *Български тълковен речник с оглед към народните говори*, София].
- Muka E., 1911, *Slovník dolnoserbškeje rečy a jeje narečow*, t. I, Petrohrad–Praha.
- Nosovič I.I., 1870, *Slovar' belorusskago nareč'â*, Sankt-Peterburg: [Носович И.И., 1870, *Словарь белорусскаго наречія*, Санкт-петербургъ].
- Peić M., Bačlija G., 1990, *Rečnik Bačkih Bunjevaca*, Novi Sad.
- Pleteršnik M., 1894, *Slovensko-nemški slovar*, t. I, Ljubljana.
- Pobłocki G., 1887, *Slovník kaszubski*, Chełmno.
- Pokorny J., 1949, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, t. I, Bern.
- Ramułt S., 1893, *Slovník języka pomorskiego czyli kaszubskiego*, Kraków.
- Rastorguev P.A., 1973, *Slovar' narodnyh govorov zapadnoj Brânščyny*, Minsk: [Расторгуев П.А., 1973, *Словарь народных говоров западной Брянщины*, Минск].
- Reiter N., 1964, *Der Dialekt von Titov-Veles*, Berlin.
- Ripka J., 1981, *Vecný slovník dolnotrienčanských nářečí*, Bratislava.
- Scâškovič T.F., 1971, *Matèryaly da sloŭnika Grodzenskaj voblasti*, Minsk: [Сцяшковиц Т.Ф., 1971, *Матэрыялы да слоўніка Гродзенскай вобласці*, Минск].
- Sečić A., 2005, *Rječnik govora bačkih Hrvata*, Zagreb.
- Skok P., 1971, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, t. I, Zagreb.
- Sławski F., 1952, *Slovník etymologiczny języka polskiego*, t. I, Kraków.
- Sreznevskij I.I., 1893, *Materialy dlâ slovarâ drevnerusskago âzyka po pis'mennym' pamâtnikat'*, t. I, Sanktpetersburg: [Срезневский И.И., 1893, *Материалы для словаря древнерусскаго языка по письменнымъ памятникамъ*, t. I, Санктпетербургъ].
- Stojkov S., 1968, *Leksikata na banatskiâ govor*, Sofiâ: [Стойков С., 1968, *Лексиката на банатския говор*, София].
- Sychta B., 1967, *Slovník gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. I, Wrocław 1967.
- Szymański T., 1977, *Derywacja czasowników onomatopeicznych i ekspresywnych w języku bułgarskim*, Wrocław.
- Szymański T., 2003, *Ze studiów nad słownictwem słowiańskim*, Kraków.
- Vaillant A., 1966, *Grammaire comparée des langues slaves*, t. III, Lyon–Paris.
- Vasmer V., 1950, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, t. I, Heidelberg.
- Zajka A., 2011, *Dyâlektny sloŭnk Kasaŭščyny*, Slonim: [Зайка А., 2011, *Дыялектны слоўнк Касаўшчыны*, Слонім].
- Zlatanović M., 2011, *Rečnik govora juga Srbije*, Vrañe: [Златановић М., 2011, *Речник говора југа Србије*, Врање].

Zlatković D., 2014, *Rečnik pirotskog govora*, t. I, Pirot: [Златковић Д., 2014, *Речник пиротског говора*, т. I, Пирот].

Želehovskij È., 1886, *Malorusko-nimeckij slovar*, t. I, L'viv: [Желеховский È., 1886, *Малоруско-німецький словар*, т. I, Львів].

Slavic onomatopoeic word-family based on the root morpheme *gra-. Word-formation and semantic

Abstract

Words containing the sound imitation element *gra-, extracted from dictionaries of all Slavic languages and dialects are presented. Their word-forming development is discussed from interjection through verbs calling the making of this interjection or sounds reminiscent of it, to the names of the activist, i.e. the person who makes this interjection. Then the semantic development of the discussed words is presented. The basic meaning is 'voice of a crow', from which the utterance of such or similar voice developed, and then the name of the one who uttered that voice. The second basic meaning in this word family is the sound of something heavy falling on a hard surface. In addition to these basic meanings, which result directly from the association with the sound heard as a gra-, there are more than a dozen secondary meanings, developed in different directions from the basic ones. Formally, this family of words is model. In terms of semantic, however, it is very extensive. A comparative method was used.

